

Тичина О.М., науковий співробітник
відділення організації науково-дослідної
роботи перемінного складу відділу
організації науково-дослідної роботи
Національної академії внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ АЛІМЕНТІВ НА УТРИМАННЯ ДІТЕЙ

Серед найголовніших та найважливіших обов'язків батьків, що впливають не тільки з усталених моральних принципів нашого суспільства, а й чинного законодавства, є моральне виховання та матеріальне утримання дитини. Порушення цих принципів, охоронюваних законами України прав та інтересів дітей впливає на їх психічний, моральний і фізичний розвиток, перешкоджає утвердженню почуття обов'язку перед батьками та іншими членами сім'ї, побудові

ними, як носіями негативного сімейного досвіду, власних сімейних відносин на почуттях взаємодопомоги та підтримки.

Слід зазначити, що суспільні відносини, суб'єктами яких є члени сім'ї, насамперед регулюються Конституцією України, Сімейним кодексом України та іншими нормативно-правовими актами. І тільки у тих випадках, коли для охорони певної частини цих відносин норми інших галузей права виявляються неефективними, допускається застосування заходів державного примусу - кримінальної відповідальності.

Серед злочинів, що вчиняються у сфері сімейних відносин, особливе місце займає злісне ухилення від сплати встановлених рішенням суду коштів на утримання дітей (аліментів). Останнім часом поширення даного злочину набуло великих масштабів і це, насамперед, зумовлено відсутністю на рівні держави комплексних заходів із виховання культури суспільних та сімейних відносин, і, як наслідок, наявністю таких соціальних проблем, як алкоголізм, наркоманія, розпад сімей та розлучення подружжя. Поширення цього явища свідчить зокрема й про недосконалість як самого кримінального закону, так і комплексу загальнодержавних заходів, що передують його застосуванню.

Притягнення особи до кримінальної відповідальності за ухилення від сплати аліментів відповідно до ст. 164 Кримінального кодексу України можливе лише за наявності певних умов.

По-перше, склад злочину може мати місце лише за наявності рішення суду, відповідно до якого мати або батько чи інша передбачена законом особа зобов'язана сплачувати аліменти. За змістом ст. 164 КК України не утворює складу цього злочину ухилення від сплати аліментів, визначених на підставі договору батьків про сплату аліментів на дитину [1].

Під ухиленням від сплати аліментів розуміються дії або бездіяльність винної особи, спрямовані на невиконання рішення суду про стягнення з неї на користь дитини (дітей) визначеної суми аліментів. Вони можуть виражатись як у прямій відмові від

сплати встановлених судом аліментів, так і в інших діях (бездіяльності), які фактично унеможливають виконання вказаного обов'язку. Серед таких дій можна виділити: приховування заробітку (доходу), що підлягає облікові при відрахуванні аліментів; зміна місця роботи чи місця проживання з неподанням відповідної заяви про необхідність стягування аліментів; зміна прізвища та інших анкетних даних, підробка документів, що посвідчують особу, змова з посадовою особою бухгалтерії, від якої залежить утримання аліментів із заробітку, подання фіктивного позову про стягнення аліментів на дітей від іншого шлюбу з метою зменшення розміру утримань відповідно до попереднього виконавчого листа тощо [2].

Бездіяльність як форма ухилення від сплати аліментів практично можлива за обставин, коли аліментнозобов'язаний навмисно не влаштовується на роботу, щоб уникнути утримань за виконавчим листом, або коли він не повідомляє свої місцезнаходження та місце роботи, чи приховує збільшення заробітку тощо.

Даний вид злочину розглядається вченими [3, 4] й у формі змішаної бездіяльності, тобто винний виконує лише частину покладених на нього обов'язків, але не виконує їх у повному обсязі чи виконує неналежним чином. Зокрема це стосується випадків, коли аліментнозобов'язаний, маючи випадкові заробітки, навмисно не влаштовується на постійну більш високооплачувану роботу, щоб уникнути регулярних утримань за виконавчим листом.

Вчинення даного злочину можливе й шляхом чергування активних дій і бездіяльності. Наприклад, винний тривалий час не влаштовується на роботу з метою уникнути утримань за виконавчим листом, а потім, прийнявши рішення про влаштування на роботу, виїжджає з даного міста та приховує своє місцезнаходження або навіть змінює свої документи, проживає під чужим прізвищем, підробляє довідки про відсутність доходу чи відносно його розміру.

По-друге, ухилення від сплати аліментів утворює цей склад злочину лише у випадку, коли воно є злісним. Поняття злісності належить до оціночних категорій і має бути визначено у кожному конкретному випадку. Визнання судом ухилення злісним повинно бути належним чином вмотивовано у вирок. Про злісний характер ухилення можуть свідчити тривалість ухилення, продовження ухилення після попередження про необхідність виконання свого обов'язку та можливість кримінальної відповідальності з боку судді чи державного виконавця, неодноразові звернення потерпілого чи інших осіб до винної особи з цього приводу тощо.

Не може визнаватися злісним ухилення від сплати аліментів, яке хоча і тривало значний проміжок часу чи мало систематичний характер, але було вимушеним з боку особи, на яку такий обов'язок покладено законом чи рішенням суду. До таких випадків слід відносити несплату аліментів особою через неможливість знайти роботу, через хворобу [2].

Таким чином, особу може бути притягнуто до кримінальної відповідальності лише у разі доведення правоохоронними органами, що вона дійсно злісно ухиляється від сплати аліментів. А враховуючи вищезазначені способи ухилення від сплати аліментів, які не є вичерпними, це досить важко зробити. Ситуація ускладнюється й тим, що наше законодавство містить багато «прогалин», якими часто користуються аліментнозобов'язані особи. Так як взагалі не сплачувати аліменти досить ризиковано, адже відповідно до п. 10 статті 74 Закону України «Про виконавче провадження» [5] притягнення боржника до кримінальної відповідальності можливе за наявності заборгованості зі сплати аліментів у розмірі, що сукупно перевищує суму відповідних платежів встановлених рішенням суду за шість місяців, більшість несумлінних батьків поступають наступним чином: один раз в декілька місяців сплачують досить незначну суму. При цьому у правоохоронних органів відсутні підстави для притягнення боржника до кримінальної відповідальності.

Слід зазначити, що з приводу вирішення питання щодо порушення клопотання про притягнення до кримінальної відповідальності такого боржника, в чинному законодавстві утворилась нова колізія, оскільки згідно ч. 1 ст. 477 чинного Кримінального процесуального кодексу України [6], кримінальним провадженням у формі приватного обвинувачення є провадження, яке може бути розпочате слідчим, прокурором лише на підставі заяви потерпілого щодо кримінального правопорушення. При цьому відповідно до ч. 10 ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження» [5] право на звернення до правоохоронних органів з поданням про притягнення такого боржника до кримінальної відповідальності на підставі положень ст. 164 КК України належить виключно державному виконавцеві. Таким чином, закон не зобов'язує державного виконавця витребувати у стягувача заяву про притягнення боржника до кримінальної відповідальності, а останній у свою чергу може навіть не знати про підстави і можливість подання такої заяви. Наслідками такої необізнаності потерпілого і утвореної законодавчої колізії будуть, насамперед, бездіяльність державного виконавця і безкарність злісного неплатника аліментів.

Також слід зазначити, що відповідно до ч.1 ст. 218 КПК України [6] заява про вчинення кримінального правопорушення подається в той орган поліції, на території якого воно вчинено. У випадку з ухиленням від сплати аліментів місцем вчинення правопорушення виступає місце проживання (реєстрації) платника.

Останнім часом збільшилися випадки, коли місцезнаходження злісного неплатника аліментів невідомо. Насамперед це пов'язано з тим, що частини території нашої країни окуповані сусідньою державою, а на сході триває антитерористична операція. На територіях, що не підконтрольні українській владі і знаходяться поза межами дії національного законодавства, відбувся правовий колапс. Така ситуація створила підґрунтя для уникнення боржниками відповідальності

за ухилення від сплати аліментів. Найчастіше це відбувається у способи фактичної зміни боржниками свого місця перебування, виїзду з тимчасово окупованої території без постановки на облік за новим місцем проживання (перебування), або ж зовсім виїзду за межі адміністративного кордону України, зокрема на територію анексованої АР Крим.

Відповідно до ст. 40 Закону України «Про виконавче провадження» [5] у разі відсутності відомостей про місце проживання, перебування чи місцезнаходження боржника - фізичної особи, державний виконавець звертається до суду з поданням про винесення ухвали про розшук боржника. Розшук боржника - фізичної особи здійснюють органи Національної поліції. Розшук оголошується відповідно за місцем виконання рішення або за останнім відомим місцем проживання, перебування, місцезнаходженням боржника чи місцезнаходженням його майна, або за місцем проживання (місцезнаходженням) стягувача.

Але, постає питання яким чином, наприклад, буде розшукано боржників, які перебувають на анексованій Російською Федерацією території АР Крим, доказано факт злісного ухилення від сплати аліментів і притягнуто їх до відповідальності? Це зумовлено й тим фактом, що ще і донедавна Російська Федерація взагалі відмовлялася співпрацювати та надавати будь-які дані стосовно розшукуваних осіб, а зараз тим більше.

Виникає замкнено коло і ситуація, коли стягувач аліментів залишається сам на сам з проблемою розшуку та притягнення злісного неплатника аліментів до відповідальності.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2001. - № 25-26. - ст. 131. (зі змін. та доповн.; ред. від 1 черв. 2015 р.). [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

2. Кримінальне право України. Особлива частина : [підручник] / [Александров Ю.В., Дудоров О.О., Клименко В.А. та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. - [5-те вид.]. - К. : Атіка, 2009. - 744 с.

3. Савельева В.С. Уголовная ответственность родителей за злостное уклонение от уплаты алиментов: Учебное пособие. - М., 1982. - 64 с.

4. Андрушко П. П. Коментар до статей 164-169 Кримінального кодексу України / П. П. Андрушко // Законодавство України : наук.-практ. комент. - 2004. - № 7. - С. 60-75.

5. Про виконавче провадження : Закон України від 21 квітня 1999 № 606-XIV. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/606-14/page2>.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2013. - № 9-10, № 11-12, № 13. - Ст. 88. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

*Гусева К.А., старший викладач
кафедри адміністративної діяльності
Національної академії внутрішніх
справ кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник*

ОСНОВНІ КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Діюча на сьогоднішній день система оцінки діяльності Національної поліції не відповідає вимогам сьогодення. Вона переважно спирається на показники, що характеризують рівень злочинності та відсоток розкриття злочинів. Завжди перед органами внутрішніх справ ставилася задача забезпечити стовідсоткову реєстрацію заяв і повідомлень про злочини, але досягти цього не можливо, оскільки збільшення кількості заяв та